

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
„ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”

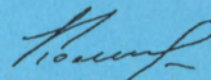
КОЛЬЦОВА Ольга Сергіївна

УДК 37034: 371.217.3

**МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ 6-8 КЛАСІВ В УМОВАХ
ОЗДОРОВЧОГО ТАБОРУ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ – 2014

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Політичні й соціальні процеси, що відбуваються в Україні, спрямовані на утвердження демократичних засад розвитку держави й суспільства. Це зумовлює необхідність відповідних змін у вихованні молодого покоління, спрямування його завдань на розвиток високоінтелектуальної, свідомої особистості з чіткою громадянською позицією, готовою до конкурентного вибору свого місця в житті на засадах моралі та поваги до людини.

Аналіз сучасного стану життя в країні вказує на погіршення умов соціалізації особистості, що спричиняє прояв соціальної пасивності молоді, деформацію її ціннісних орієнтацій, викривлення моральних норм. Найбільшу соціальну напругу відчувають на собі учні 6–8 класів, оскільки в цьому віці моральний вибір часто зумовлений особистісною кризою підлітка. Водночас динамічне сьогодення висуває достатньо високі вимоги до особистісного розвитку молодого покоління, орієнтуючи мету виховання в соціальних інститутах на становлення й розвиток особистості, яка б оптимально могла вирішувати складні проблеми, успішно досягати індивідуальних і суспільних цілей, керуючись при цьому моральними нормами. Отже, очевидно є необхідність активізації діяльності соціальних інститутів щодо вирішення одного з провідних завдань суспільного розвитку – формування моральної особистості та її життєвої компетентності. На цьому наголошено й у нормативно-програмній основі виховання учнівської молоді – законах України „Про освіту”, „Про позашкільну освіту”, „Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти”, „Концепції національно-патріотичного виховання молоді”, інших нормативних документах.

Теоретичні засади морального виховання дітей та молоді розробляли І. Бех, Г. Ващенко, І. Зязюн, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, М. Фіцула; моральне виховання дітей різного віку відображено в дослідженнях В. Духновича, Я. Коменського, Н. Крупської, І. Огієнка, С. Русової та інших педагогів. Умови морального виховання та моральної поведінки школярів вивчали В. Білоусова, О. Богданова, М. Болдирев, В. Горєсва, В. Галузинський, В. Гурін, І. Дубровіна, В. Кузь, М. Левківський, І. Мар'єнко, А. Мудрик.

Питання організації позашкільної діяльності учнів та розробку теоретико-методологічних засад позашкільної освіти репрезентовано в студіях таких учених, як: І. Андрухів, В. Гоголинський, Г. Пустовіт, Р. Рясевич, О. Сухомлинська, Т. Сущенко, О. Тисовський.

Особливе місце в системі виховання молодого покоління займають позашкільні навчальні заклади, зокрема, дитячі оздоровчі табори. Виховний потенціал дитячих оздоровчих таборів у формуванні соціально активної та моральної особистості, необхідність використання надбань педагогічної науки в практиці роботи дитячих оздоровчих таборів обґрунтовано в працях В. Бутенка,

Л. Ваховського, О. Газмана, Є. Коваленка, В. Матвєєва, В. Оржеховської, В. Пимової, Л. Пундика, І. Стражникова, Н. Трофимюка, С. Харченка та ін.

Водночас дослідження теорії й практики морального виховання учнів у системі позашкільної діяльності, зокрема в оздоровчому таборі, дозволило виявити низку *суперечностей* між: нагальною соціальною потребою в духовно розвиненій, моральній особистості та недостатністю науково-теоретичного обґрунтування й технологічного забезпечення процесу морального виховання учнів у позашкільній системі виховання; великим потенціалом дитячих оздоровчих таборів щодо виховання моральної особистості та нерозробленістю педагогічних умов морального виховання підлітків у цьому соціальному інституті; необхідністю здійснення професійного керівництва моральним вихованням дітей підліткового віку та низьким рівнем готовності педагогів-організаторів до цього процесу.

Отже, соціальна й педагогічна значущість порушеної проблеми, її недостатня наукова розробленість і необхідність розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **„Моральне виховання учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табору”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною загальноуніверситетської комплексної науково-дослідної теми Херсонського державного університету „Провідні тенденції підготовки фахівців у галузі освіти в контексті Болонського процесу” (державний реєстраційний номер 0109U002277). Тему затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 7 від 03.03.2008 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 07.06.2008 р.).

Об'єкт дослідження – моральне виховання учнів в оздоровчому таборі.

Предмет дослідження – педагогічні умови морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчих таборах.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табору.

Гіпотеза дослідження. Моральне виховання учнів 6–8 класів в умовах дитячого оздоровчого табору набуде ефективності в разі забезпечення таких педагогічних умов: підготовка педагога-організатора до морального виховання учнів в оздоровчому таборі; розвиток первинного колективу як носія моральних традицій; створення виховного простору дитячого табору, спрямованого на моральне виховання учнів.

Відповідно до поставленої мети й гіпотези визначено такі завдання дослідження:

1. На підставі аналізу наукових джерел виявити стан розробленості проблеми морального виховання учнів у дитячих оздоровчих таборах, уточнити базові категорії в колі досліджуваної проблеми.

2. Розкрити сутність, зміст та особливості морального виховання учнів в умовах дитячого оздоровчого табору.

3. Теоретично обґрунтувати, розробити та реалізувати педагогічні умови морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі.

4. Експериментально перевірити ефективність розроблених педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі.

Методологічну основу дослідження становлять: концептуальні положення філософської, психологічної, педагогічної наук про духовність, мораль, духовний розвиток особистості; соціальну активність особистості та вплив середовища на її формування; фундаментальні положення аксіологічного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, середовищного, компетентнісного, інституціонального, технологічного, ресурсного підходів; концепції виховання особистості в навчальних, позашкільних закладах та інших соціальних інститутах громадянського суспільства.

Нормативно-правову базу дослідження складають концептуальні положення Законів України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про позашкільну освіту”, „Про громадські об’єднання”, „Концепції позашкільної освіти та виховання”, „Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки” та ін.

Теоретичну основу дослідження становлять: філософське обґрунтування природи духовності та моралі (Аристотель, Л. Архангельський, М. Бердяєв, В. Бломкін, А. Гусейнов, О. Дробницький, І. Кант, Н. Крутов, А. Лопуховська, Платон, Г. Сковорода, В. Соловійов, Л. Фейєрбах, П. Юркевич та ін.); психолого-педагогічні ідеї щодо розвитку духовно-моральних якостей особистості як продукту культури (І. Бех, Є. Бондаревська, М. Боришевський, Л. Виготський, М. Нікандров, А. Олексюк, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, Б. Суходольський, Н. Хомутигілова, Г. Шевченко, Ж. Юзвак); теоретичні положення педагогіки й психології про закономірності розвитку дитячого колективу (Б. Ананьєв, Л. Ващенко, А. Макаренко, Ю. Підборський, В. Сухомлинський та ін.) і морального виховання школярів (І. Бех, В. Гурін, Ю. Ковальчук, Я. Коломинський, Н. Непомняца, Ю. Приходько, В. Рибалка, Є. Суботський та ін.); концептуальні засади виховання особистості в позашкільній діяльності (Г. Пустовіт, О. Сухомлинська, Т. Сущенко та ін.); теоретичні й практичні аспекти організації виховного процесу в умовах оздоровчих таборів та інститутах громадянського суспільства (О. Газман, А. Єнін, О. Лісовець, Р. Охрімчук, М. Рожков, С. Шмаков та ін.); наукові ідеї компетентнісного підходу до виховної роботи в дитячому таборі (О. Газман, А. Дубровський, Н. Кузьміна, О. Кучерявий, А. Лутошкін, З. Ходоровська, С. Шмаков та ін.); теоретичні засади моделювання та проектування в педагогічній діяльності (С. Архангельський, В. Загвязинський та ін.).

Для досягнення мети й вирішення поставлених завдань використано такі **методи дослідження:** *теоретичні* – аналіз філософської, соціологічної та

психолого-педагогічної літератури, синтез, систематизація, порівняння, класифікація, узагальнення теоретичних та емпіричних даних для з'ясування стану розробленості проблеми морального виховання учнів у дитячих оздоровчих таборах, визначення базових понять дослідження, розробки педагогічних умов морального виховання учнів у дитячих оздоровчих таборах; теоретичне моделювання з метою побудови моделі морального виховання підлітків в умовах дитячого оздоровчого табору з урахуванням розроблених педагогічних умов; прогностичний для з'ясування перспективних напрямів удосконалення морального виховання учнів в оздоровчих таборах та інститутах громадянського суспільства; *емпіричні*: діагностичні (педагогічне спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ювання, бесіда, вивчення й узагальнення досвіду) для діагностики рівнів сформованості моральної вихованості учнів 6–8 класів на різних етапах експерименту; педагогічний експеримент та моніторинг для перевірки ефективності розроблених педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі; *математичної статистики* для обробки, оцінки та інтерпретації результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що: *вперше* обґрунтовано й розроблено педагогічні умови морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчих таборах, які включають: підготовку педагога-організатора до морального виховання учнів в оздоровчому таборі; розвиток первинного колективу як носія моральних традицій; створення виховного простору дитячого табору, спрямованого на моральне виховання учнів; експериментально доведено їхню ефективність у процесі реалізації розробленої моделі морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі в єдності компонентів – цільового, змістовного, технологічного, діагностичного та результативного; *подальшого розвитку набули* ідеї провідної ролі активності особистості та дитячого колективу в процесі виховання; дитячого оздоровчого табору як важливого соціального інституту виховання; питання розробки орієнтовної програми морального виховання учнів підліткового віку; *удосконалено* зміст поняття „моральне виховання учнів 6–8 класів в дитячому оздоровчому таборі”; напрями, зміст, форми й методи морального виховання учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табору; зміст і технології підготовки фахівців до морального виховання учнів; критерії та рівні сформованості моральної вихованості учнів.

Практичне значення дослідження полягає в розробці та впровадженні науково-методичного забезпечення морального виховання учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табору, а саме: змісту й технологій (форм, методів), методичного інструментарію та інформаційного забезпечення виховної роботи з учнями в межах спортивно-оздоровчого, туристсько-красзнавчого, художньо-творчого, трудового напрямів; змісту (планів, програм, методичних розробок) і технологій (форм і методів) підготовки педагогів-організаторів до морального виховання учнів;

розробці й реалізації Програми формування виховного простору дитячого табору, Положення про виховний захід тощо.

Матеріали й результати проведеного дослідження можуть бути використані педагогами-організаторами, учителями, вихователями, керівниками громадських організацій, інструкторами з тимбілдингу та іншими фахівцями в системі позакласної та позашкільної роботи; у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів-організаторів у вищих навчальних закладах; при розробці програмно-методичного забезпечення діяльності дитячих оздоровчих таборів; у самоосвітній діяльності педагогів-організаторів та керівників інститутів громадянського суспільства.

Основні положення та результати дисертаційної роботи **впроваджено** у виховний процес дитячого оздоровчого центру „Чайка” (довідка №17 від 22.02.2013) та дитячого оздоровчого табору „Прибрежний” (довідка № 21 від 26.02.2013) (сmt Лазурне); спортивно-оздоровчого центру „Зміна”, сmt Понізовка, АР Крим (довідка № 11 від 01.03.2013), Центру молодіжних ініціатив „Тотем”, м. Херсон (довідка № 7 від 24.01.2013), молодіжної громадської організації „ОТКЛик”, м. Київ (довідка № 4 від 22.01.2013).

Особистий внесок автора в роботах, опублікованих у співавторстві, полягає в розробці моделі морального виховання учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табору [13].

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних*: „Спорт, духовність та гуманізм в сучасному світі” (Донецьк, 2009), „Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров’я і професійно-педагогічної підготовки різних верств населення” (Київ, 2010); *всеукраїнських*: XVI Всеукраїнських педагогічних читаннях „В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: ціннісні виміри в освіті” (Херсон, 2009), „Перший крок у науку” (Луганськ, 2010), „Проблеми сучасної валеології, фізичної культури та реабілітації” (Херсон, 2010, 2012); на засіданнях кафедр педагогіки та психології; теорії і методики фізичного виховання Державного закладу „Херсонський державний університет”; зібраннях керівних складів дитячих оздоровчих таборів і громадських організацій.

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи висвітлено в 15 наукових працях (14 – одноосібних), з них 8 – у наукових фахових виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел (269 найменувань), 16 додатків на 35 сторінках, 16 таблиць та 17 рисунків. Загальний обсяг роботи – 244 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання; сформульовано гіпотезу, методологічні й теоретичні засади, методи

дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення роботи; наведено відомості про впровадження й апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – „Теоретичні та практичні передумови морального виховання учнів 6–8 класів у позашкільних закладах освіти” – проаналізовано стан розробленості проблеми морального виховання учнів у дитячих оздоровчих таборах у педагогічній теорії та практиці; розкрито сутність та зміст базового поняття дослідження; визначено критерії й рівні моральної вихованості учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табору; виявлено виховний потенціал оздоровчого табору як одного з найефективніших соціальних інститутів морального виховання учнів.

Аналіз філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури показав, що проблема морального виховання була актуальною на різних етапах розвитку суспільства, відбивала систему світоглядних та ціннісних орієнтацій людства, ставлення до особистості, принципів саморозвитку та самореалізації.

Аналіз наукових джерел з проблеми морального виховання та формування моральних цінностей учнів підліткового віку дозволив уточнити сутність понять „мораль” і „моральне виховання” з позицій гуманітарного знання. З філософського погляду мораль є складним комплексним утворенням, що відображається як форма суспільної свідомості, виконує функцію регулювання поведінки людей у різних галузях суспільного життя та спирається на систему поглядів і уявлень, норм та оцінок.

У соціологічному значенні мораль розкриває закономірності формування комплексу моральних цінностей різних соціальних груп та їхню взаємодію, які спираються на систему поглядів, уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей (Д. Валсєв, Ю. Гапон, А. Капська). Ядро моралі становлять моральні цінності, що визначають узагальнену соціальну орієнтацію, стратегію поведінки та є своєрідною програмою діяльності.

У педагогічній науці вагоме значення приділено розкриттю сутності поняття „моральне виховання особистості” як одного з чинників ефективного розвитку суспільства, спрямованого на засвоєння системи моральних цінностей, норм і правил поведінки; вироблення особистістю моральних якостей, здатності орієнтуватися на ідеал, жити згідно з принципами, нормами й правилами моралі, коли переконання та уявлення про належне втілюються в реальних вчинках і поведінці (Т. Аболіна, І. Бєх, А. Гусєйнов, В. Лозова, А. Макаренко, В. Малахов, І. Огієнко, В. Сухомлинський та ін.).

Базове поняття дослідження *моральне виховання учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табору* потлумачено як процес засвоєння норм моралі й моральної поведінки, уточнення моральних ціннісних орієнтацій, реалізації особистісної позиції відповідно до принципів та норм моралі, що відображено у вчинках протягом життєдіяльності особистості в таборі. Метою й результатом морального виховання є морально вихована особистість учня, що передбачає сформованість у певний відрізок часу моральних переконань, відповідність еталонам (прикладам) моральної поведінки в ставленні до себе, людей, суспільства, держави, мистецтва, природи, праці. Завдання морального виховання учнів полягають у збагаченні знань

та досвіду моральної поведінки через організацію практичної діяльності; формуванні моральних почуттів шляхом включення у діяльність, яка активує емоційну сферу особистості; організації групової діяльності, яка орієнтована на саморозвиток і самоорганізацію особистості вихованця.

Суб'єктами морального виховання в межах дослідження є учні 6–8 класів. На основі аналізу психолого-педагогічних наукових праць (Б. Ананьєв, І. Бех, І. Мар'яно, В. Сухомлинський, Д. Фельдштейн, П. Щербань) встановлено, що учні 6–8 класів відчувають па собі велику соціальну напругу через неузгодженість переконань, моральних ідей з вчинками, діями, поведінкою. Цей вік відрізняється зрушеннями, зумовленими перебудовою психологічних структур, що склалися раніше, формуванням моральних уявлень та соціальних установлень особистості. Ураховуючи вікові особливості суб'єктів виховного впливу, у якості основних складників морального виховання підлітків визначено: *формування ставлення до себе* (показник самооцінки); *ставлення до інших* (показник міжособистісних взаємин); *ставлення до навколишнього світу* (ціннісні орієнтації підлітка). У такому контексті ефективність морального виховання учнів 6–8 класів зумовлюється набуттям різноманітного досвіду самовідчуття власних переживань, а процес морального виховання підлітків відбувається в кілька етапів: формування уявлення про моральні цінності; включення в діяльність; інтеріоризація цінностей і прояв моральних понять.

На основі визначення поняття та структури морального виховання учнів було обгрунтовано критеріальну основу виявлення його ефективності – критерії, показники та рівні моральної вихованості учнів 6–8 класів: *інтелектуальний* (знання правил, етичних поведінкових норм, здатність до самоосвіти, самоаналізу); *поведінковий* (активна життєва позиція, ставлення до людей, праці, самого себе); *емоційно-вольовий* – сформованість моральних цінностей (чесність, дисциплінованість, відповідальність, толерантність, чуйність, патріотизм, старанність, щирість, принциповість, вірність, шляхетність та ін.); здатність до емоційних переживань (провина, сором, радість, співчуття та ін.); *практичний* – уміння використовувати моральні знання й навички на практиці та допомагати іншим. Ураховуючи те, що ефективність морального виховання учнів прямо залежить від рівня готовності педагога-організатора до його здійснення в таборі, було виділено додатковий критерій *готовності педагога-організатора до морального виховання* (сформованість науково-теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей).

Викладене вище дозволило умовно визначити виявлення моральної вихованості учнів 6–8 класів на високому, середньому й низькому рівнях.

Вихованці з *високим рівнем* мають належні знання моральних норм і правил; сприймають ідеали суспільства; мають високий рівень розвитку самооцінки та прояву ціннісних орієнтацій; виявляють активну життєву позицію й стійку моральну поведінку; намагаються самостійно й творчо реалізувати моральні ідеали й норми у відповідній діяльності та поведінці; при прийнятті рішень користуються моральними уявленнями та переконаннями; здійснюють самоаналіз власних вчинків, прагнуть до самовдосконалення й самовиховання.

Учні із *середнім рівнем* моральної вихованості виявляють часткові знання моральних норм і правил; поверхово сприймають ідеали суспільства; епізодично проявляють активну життєву позицію та моральну поведінку; не можуть самостійно реалізувати моральні ідеали й норми у відповідній діяльності та поведінці; демонструють невпевненість у власних рішеннях та зазнають труднощів щодо морального вибору в незнайомих ситуаціях; майже не здатні до самоаналізу; прагнення до самовдосконалення й самовиховання поверхове та нестабільне.

На *низькому рівні* учні мають поверхові знання моральних норм і правил; не сприймають серйозно ідеали суспільства; проявляють пасивну життєву позицію та егоїстичну поведінку; при прийнятті рішень щодо морального вибору не проявляють ініціативи; не здатні до самоаналізу, самовдосконалення та самовиховання.

Прояв виділених рівнів у контексті визначення моральної вихованості визначається з позицій становлення моральності особистості. З огляду на це, спираючись на дослідження А. Мудрика, у роботі було враховано такі аспекти становлення моральності особистості: *загальний побут* (режим, етикет, традиції); *особливості життєдіяльності* (організація спільної діяльності, врядування та самоврядування, міжособистісне спілкування та ін.); *організація взаємодії* (особистісна, групова, масова тощо).

У своїх дослідженнях Т. Кочубей, Н. Лосєва, Р. Науменко, О. Сухомлинська зазначають, що процеси трансформації в сучасному суспільстві зумовлюють активізацію соціальних інститутів у справі виховання молодого покоління. В. Анненков, О. Бездверна-Хомерікі, В. Воловик, Н. Гурець, В. Плахтій уважають, що найважливішою детермінантою морального становлення особистості в процесі виховання в умовах позашкільного закладу є залучення підлітка до культурно-дозвілєвої діяльності, що сприяє розвитку адекватної „Я-концепції” та формуванню активної життєвої позиції особистості.

Провідним позашкільним закладом, створеним з метою оздоровлення дітей, організації їх активного відпочинку, задоволення інтересів і духовних потреб у канікулярний період, є дитячий оздоровчий табір. На значну роль дитячого табору у вихованні та розвитку молодого покоління вказують у своїх працях О. Газман, Є. Коваленко, М. Коваль, В. Матвєєв, Л. Пундик, В. Пимова, Н. Трофимюк, С. Шамаков та ін.

На основі аналізу науково-методичної літератури виокремлено домінуючі чинники розвитку особистості підлітка в дитячому оздоровчому таборі: вільний вибір та участь у творчій діяльності, що сприяє самовираженню й самоствердженню особистості; можливість спілкування, що є засобом успішної соціалізації особистості як суб'єкта певної соціальної групи з наявними життєвими ідеалами; розвиток активної позиції особистості, що сприяє засвоєнню норм і цінностей моралі.

Аналіз практики виховання в дитячому оздоровчому таборі дозволив виділити низку його особливостей: здійснення всіх видів виховної роботи в тимчасових дитячих колективах; регламентація життєдіяльності режимом табору; короткочасність табірної зміни, яка проходить в умовах часткової соціальної депривації; інтенсивність міжособистісного спілкування; активна творча діяльність;

наявність норм, правил і символів (емблеми, знаки); побудова виховної роботи на принципі добровільної участі; чіткий початок і завершеність кожної справи.

Отже, оздоровчі табори є особливим освітнім і виховним середовищем, яке поєднує розмаїття напрямів, змісту, форм і методів організації діяльності та надає можливість створити належні умови для ефективного всебічного розвитку та морального становлення особистості. Проте, як показав аналіз сучасних досліджень, присвячених вихованню учнів у різних типах позашкільних закладів, найменше уваги приділено саме розкриттю виховного потенціалу оздоровчого табору як одного з найефективніших соціальних інститутів формування моральної особистості.

У другому розділі – „Розробка та впровадження педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі” – теоретично обґрунтовано, розроблено й описано процес упровадження педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі.

На підставі аналізу теорії й практики морального виховання учнів визначено комплекс педагогічних умов ефективного морального виховання учнів 6–8 класів у дитячому оздоровчому таборі: підготовка педагога-організатора до морального виховання учнів в оздоровчому таборі; розвиток первинних колективів як носія моральних традицій; створення виховного простору дитячого табору, спрямованого на моральне виховання учнів.

Теоретичним підґрунтям для визначення першої педагогічної умови – *підготовка педагога-організатора до морального виховання учнів в оздоровчому таборі* – стали наукові праці Н. Кузьміної, О. Кучерявого, В. Сластьоніна, С. Харченка щодо розкриття феноменів „підготовка” й „готовність” до педагогічної діяльності, а також наукові роботи О. Газмана, А. Дубровського, А. Лутошкіна, З. Ходоровської, С. Шмакова, присвячені процесу підготовки педагога-організатора до виховної роботи в оздоровчому таборі.

Поняття „підготовка” вчені тлумачать як формування готовності до здійснення педагогічної діяльності, а „готовність” – як стан, кінцевий результат підготовки фахівця; системне утворення, яке містить науково-теоретичний, практичний, психофізіологічний та психологічний складники (В. Сластьонін, С. Харченко).

Виходячи з цих міркувань, визначено три напрями підготовки й три складники готовності педагога-організатора до морального виховання учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табу – *науково-теоретичні знання* (психолого-педагогічних особливостей учнів 6–8 класів, норм моралі та моральної поведінки, особливостей морального виховання учнів в оздоровчому таборі, закономірностей розвитку тимчасового колективу, технологій, форм і методів виховної роботи), *практичні вміння* (гностичні – уміння осмислювати й оцінювати власну діяльність, зацікавити кожну дитину метою діяльності загалом й табору, проєктувальні – уміння прогнозувати педагогічну діяльність, розробляти програми (проєкти, технології) виховної роботи, конструктивні – уміння будувати конструктивні моделі власної діяльності незалежно від ситуації, знаходити оригінальні рішення, організаторські – уміння організувати спільну життєдіяльність учнів у первинному колективі та

таборі, утворювати виховний простір, комунікативні – уміння переконувати, спонукати до дії, здійснювати корекцію певної позиції, налагоджувати дружні стосунки між дітьми в процесі спілкування) та *особистісні якості* (сформованість морально-етичних норм, гуманність, емпатійність, соціальна активність та ін.).

Упровадження першої педагогічної умови відбувалося на початку формувального етапу експерименту в межах постійно діючого науково-методичного семінару, присвяченому різним напрямам виховної роботи в оздоровчому таборі. Під керівництвом і за участю директора й старшого вихователя табору з педагогами-організаторами було проведено цикл *лекцій та бесід* на моральну тематику; *майстер-класи* (з розробки проєктів, програм, сценаріїв виховних заходів тощо); *тренінги* (спілкування, особистісного зростання тощо); *рольові ігри* на розв'язання ситуацій морального вибору тощо. У комплексі всі ці заходи сприяли формуванню (або підвищенню рівня) всіх складників готовності педагогів-організаторів до морального виховання учнів – науково-теоретичних знань, практичних умінь та психологічних якостей.

В основу визначення другої педагогічної умови – *розвиток первинних колективів як носія моральних традицій* – покладено думку вчених про те, що в дитячому віці важливу роль у засвоєнні й відтворенні моральних норм у поведінці відіграє колектив однолітків, який у віці 12 – 14 років є потужною соціальною детермінантою розвитку особистості.

Особливості морального виховання підлітків, формування взаємин у колективі обґрунтовано в працях Б. Ананьєва, Л. Ващенко, А. Макаренка, Ю. Підборського, В. Сухомлинського та інших представників психолого-педагогічної науки, які дитячий колектив визначають провідним і вирішальним чинником у моральному розвитку особистості.

На підставі теоретичного аналізу праць О. Газмана, А. Дубровського, А. Лутошкіна, З. Ходоровської, С. Шмакова було встановлено, що основним осередком у дитячому таборі є загін – тимчасовий дитячий колектив, що дозволяє з урахуванням його специфічних особливостей вирішувати велике коло питань набагато ефективніше, ніж у більш стабільних, постійних дитячих колективах. До таких особливостей можна віднести: зацікавленість у пізнанні один одного в стислі строки існування табірної зміни; наявність нового для школярів виховного простору, що характеризується новими природними умовами, раціональним режимом дня та соціальною інфраструктурою; інтенсивністю виховного процесу, що виявляється у великій кількості та різноманітності заходів, до яких залучається вихованець.

Спираючись на визначені особливості виховної роботи дитячого оздоровчого табору та психологічну структуру соціально-психологічних процесів, що виникають у тимчасово організованій групі, було визначено *стадії розвитку тимчасового дитячого колективу*: орієнтація, узгодження інтересів, довіра, самостійність, розставання. Урахування цих стадій розвитку тимчасового дитячого колективу в умовах оздоровчого табору дозволило раціонально спланувати й організувати процес спільної діяльності та спілкування в загоні на принципах моралі та визначення найбільш оптимальних змісту, форм і методів морального виховання.

Так, на першій стадії *орієнтації* педагогом-організатором було організовано знайомство з територією та працівниками табору, товаришами по загону. У цей час відбувалося засвоєння системи правил, залучення до традицій, формування групових норм, персоніфікація назви загону, девізу, емблеми, пісні, ритуалів табору. Таким способом формувалися культура самоврядування, гордість за належність до конкретного колективу, колективізм. Найбільш ефективними організаційними формами й методами морального виховання на стадії орієнтації стали збори, планування, вечори знайомства, визначення законів, норм і правил, ігри, вогники, інші виховні заходи, які створювали сприятливі умови для швидкої й безболісної адаптації дітей.

Друга стадія – *узгодження інтересів* – супроводжувалася боротьбою за „розподіл території та влади”, суперництвом між потенційними лідерами; формуванням мікрогруп у колективі. Завданням педагога-організатора було допомогти дітям осмислити ситуацію й знайти конструктивний вихід з конфліктів, виробити стиль спільної діяльності. Для розвитку етичних міжособистісних стосунків та формування творчих груп використано такі форми й методи роботи, як колективні творчі справи, заняття в клубах, ігри, змагання, бесіди, дискусії, трудові десанти.

Третя стадія – *довіри* – характеризувалася виникненням прихильності, згуртованості, установленням більш тісного емоційного зв'язку між членами загону. На перший план висувалися партнерство, взаєморозуміння, взаємодопоміжка. Педагог-організатор продовжував виступати в ролі керівника, носія норм, проте атмосферу в колективі вже створювали самі діти. Ефективними формами й методами на цьому етапі виявилися планування складних заходів, колективні справи, самоврядування, взаємодія з іншими загонами, формування нових традицій.

На четвертій стадії – *самостійності* – дитячий колектив уже самостійно організовував свою діяльність на основі міцного почуття „Ми” та тісних міжособистісних контактів. Колективу надавалася майже повна самостійність. Акцент переносився на самостійний аналіз досвіду, його індивідуальне та колективне осмислення. На цій стадії всі колективні справи планувалися й проводилися за ініціативою самих вихованців. Педагогу-організатору необхідно було лише забезпечити поле діяльності свого загону, показати унікальність і неповторність інших людей та інших загонів.

П'ята стадія – *розставання* – характеризувалася підвищеною напруженістю через очікування розлуки зі своїми друзями, що супроводжувалося переживаннями, висловлюванням почуттів гарного ставлення один до одного. Завданням педагога-організатора було підтримати дітей, створити оптимістичний настрій, описати перспективи їхнього особистісного розвитку. Отже, упровадження другої педагогічної умови на практиці довело велику роль первинних колективів як носія моральних традицій у формуванні та розвитку всіх показників моральної вихованості учнів – засвоєнні етичних норм та правил, виробленні активної життєвої позиції, гуманного ставлення до людей, формуванні моральних цінностей і здатності використовувати моральні знання в повсякденному житті.

Третій педагогічній умові – *створення виховного простору дитячого табору, спрямованого на моральне виховання учнів* – було відведено роль провідної, яка вбирала й поєднувала в собі перші дві умови на основі діалектичного принципу єдності одиничного та загального.

Спираючись на наукові праці І. Блауберга, І. Даниленка, Г. Селевка, М. Селеванової, А. Шипка щодо необхідності створення виховного середовища для досягнення мети виховання на основі взаємодії особистості, колективу й соціального оточення, було висунуто тезу про можливість досягнення мети морального виховання учнів лише в межах єдиного виховного простору, що передбачає інтеграцію виховного потенціалу всіх суб'єктів морального виховання – особистості учня та педагога-організатора, колективів вихованців і педагогів загону й табору.

Під *взаємодією* суб'єктів морального виховання, що є основою інтеграції їхніх виховних можливостей до єдиного виховного простору, розуміємо організований відповідно до нормативних вимог процес співробітництва (погоджених або спільних дій) суб'єктів, спрямований на досягнення спільної мети морального виховання (С. Гречанюк).

Разом з тим відзначаємо, що взаємодія суб'єктів не може відбуватися сама по собі, а потребує цілеспрямованого впливу – *управління*, яке може здійснювати суб'єкт управління, наділений владними повноваженнями. Управління забезпечує цілеспрямоване моральне виховання учнів на підставі розробленої програми, оптимального планування, прийняття управлінських рішень тощо.

На підставі цих міркувань та узагальнення теоретичних здобутків щодо педагогічного моделювання (В. Докучаєва, Н. Корнєєва, В. Краєвський, О. Миронова, В. Монахов, Г. Селевка, В. Сластьонін, Т. Стефановська та ін.) нами було розроблено теоретичну модель морального виховання учнів 6–8 класів, в основі якої – Програма створення виховного простору оздоровчого табору. Сутність педагогічного *моделювання* в контексті нашого дослідження розглядаємо як відображення основних характеристик процесу морального виховання учнів (оригіналу) у спеціально сконструйованому об'єкті-аналогі (моделі), який певною мірою простіший за оригінал, але володіє здатністю замінювати його в певному розумінні та відкривати нові можливості його вдосконалення; процедурний етап прогнозування й просктування виховної роботи (С. Архангельський, В. Загвязинський та ін.).

Грунтуючись на наукових висновках Ю. Кудінова, Н. Кузьміної, Л. Новікової, Е. Степанова, для оптимізації процесу морального виховання учнів у дитячому оздоровчому таборі було використано модель структурно-функціонального типу, яка містить такі компоненти: *цільовий; змістовний; технологічний; діагностичний; результативний*.

У межах *цільового* компонента було сформульовано мету та завдання морального виховання учнів, спрямованого на формування моральної особистості; *змістовний* компонент представлений Програмою створення виховного простору дитячого табору, що визначала зміст морального виховання учнів у межах основних напрямів життєдіяльності (спортивно-оздоровчий, туристсько-красназавчий, художньо-творчий, трудовий); *технологічний* компонент містив форми й методи

морального виховання, а також комплекс його науково-методичного та інформаційного забезпечення (плани, програми, проекти, методичні рекомендації тощо); у діагностичному компоненті представлено комплекс методів діагностики проміжних та кінцевого результату морального виховання учнів; у результативному компоненті сформульовано результат морального виховання в оздоровчому таборі – морально вихована особистість учня.

Ефективність розробленої та впровадженої моделі в межах третьої умови забезпечувалася ретельно продуманими складниками виховного простору, які охоплювали всі сфери життєдіяльності дітей та слугували джерелом їхнього реального життєвого досвіду, комплексно впливали на формування моральної вихованості учнів особистості через засвоєння та емоційно-оцінне ставлення до норм, законів і традицій табору, міжособистісні стосунки з однолітками та педагогами, виконання обов'язків і доручень, активну участь у виховних заходах загону й табору, самоаналіз і самовиховання. Після завершення формувального етапу експерименту щодо впровадження педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів у практику оздоровчих таборів було здійснено експериментальну перевірку їхньої ефективності.

У третьому розділі – „Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі” – висвітлено хід та результати дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності педагогічних умов морального виховання учнів в оздоровчому таборі.

Перевірка ефективності обґрунтованих і впроваджених педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів відбувалася по закінченні формувального етапу експерименту (наприкінці табірної зміни) шляхом порівняння результатів діагностики на констатувальному та контрольному етапах дослідно-експериментальної роботи. Крім того, протягом формувального етапу експерименту здійснювався моніторинг процесу й проміжних результатів морального виховання учнів; відбувалася корекція педагогічних дій.

Експериментальними базами дослідження стали: дитячий оздоровчий центр „Чайка”, дитячий оздоровчий табір „Прибережний” (смт Лазурне, Херсонська обл.), спортивно-оздоровчий центр „Зміна” (смт Понізовка, АР Крим). Експериментальна вибірка учнів 6–8 класів складала 362 особи – 158 учнів контрольної групи (КГ) та 143 учні експериментальної групи (ЕГ); педагогів-організаторів – 58 осіб, 30 з яких входило до КГ, а 28 – ЕГ.

Оцінку й аналіз ефективності дослідно-експериментальної роботи з упровадження педагогічних умов морального виховання учнів було здійснено за п'ятьма критеріями моральної вихованості учнів (інтелектуальний, поведінковий, емоційно-вольовий, практичний), додатковим критерієм готовності педагога-організатора до морального виховання учнів та трьома рівнями – низький, середній, високий.

У якості основного діагностичного інструментарію використано методики „Визначення рівня вихованості учнів” (П. Третьяков), „Ціннісні орієнтації” (М. Рокич), „Визначення рівня самооцінки” (С. Будассі), які в комплексі давали можливість визначити рівень моральної вихованості учнів 6–8 класів за всіма критеріями та показниками. Вимірювання ступеня розвитку всіх складників готовності педагога-організатора – науково-теоретичного, практичного, психологічного - проводилося на основі „Анкети для визначення рівня готовності педагога до морального виховання учнів”.

Динаміку рівнів моральної вихованості учнів 6–8 класів та готовності педагога-організатора до їх морального виховання як показників ефективності визначених педагогічних умов в експериментальній групі представлено на рисунках.

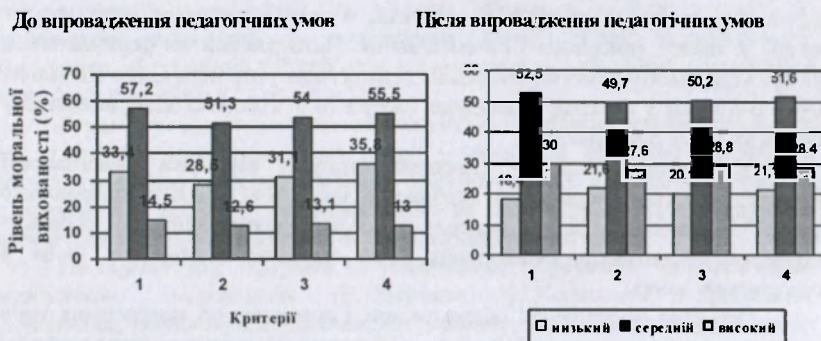

Рис. 1. Динаміка рівня моральної вихованості учнів 6–8 класів в ЕГ

Примітка: 1 – інтелектуальний; 2 – поведінковий; 3 – емоційно-вольовий; 4 – практичний критерії.

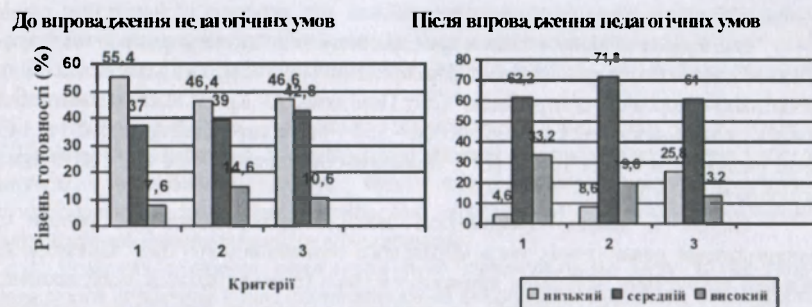

Рис. 2. Динаміка рівня готовності педагога-організатора до морального виховання (ЕГ)

Примітка: 1 – науково-теоретична готовність; 2 – практична готовність; 3 – психологічна готовність.

Загалом кількість вихованців експериментальної групи з низьким та середнім рівнем моральної вихованості за всіма критеріями зменшилася на 11,9% та 3,5% відповідно; з високим рівнем моральної вихованості, навпаки, зросла на 15,4%, що стало об'єктивним свідченням ефективності розроблених і впроваджених педагогічних умов морального виховання учнів.

За критерієм готовності педагога-організатора до морального виховання учнів 6–8 класів також було зафіксовано позитивну динаміку: педагогів-організаторів з низьким рівнем готовності стало на 36,4% менше; з середнім та високим рівнем готовності – більше на 26,4 та 11,1% відповідно, що також підтвердило ефективність впроваджених умов. Достовірність результатів дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі було підтверджено за допомогою нуль-гіпотези (H_0).

У контрольній групі, де процес морального виховання відбувався за традиційною схемою, також спостерігалася позитивна динаміка в рівнях моральної вихованості учнів та готовності педагога-організатора до їх морального виховання, проте виявилася статистично не значущою.

Отже, гіпотеза дослідження була підтверджена, а позитивна динаміка одержаних результатів дала можливість поширення висновків експериментально-дослідної роботи на діяльність інших дитячих оздоровчих таборів України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й наукове розв'язання проблеми морального виховання учнів підліткового віку в оздоровчому таборі, що полягає в обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці його педагогічних умов.

1. Аналіз філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема морального виховання була актуальною на різних етапах розвитку суспільства, відбивала систему світоглядних орієнтацій людства, ставлення до особистості, принципів саморозвитку й самореалізації.

2. З'ясовано, що мораль є формою суспільної свідомості, розкриває закономірності формування систем моральних цінностей різних соціальних груп та їх взаємодію, виконує функцію регулювання поведінки людей у різних галузях суспільного життя й спирається на систему поглядів і уявлень, норм та оцінок. Ядро моралі становлять моральні цінності, які є своєрідною програмою життєдіяльності, визначають головну лінію поведінки особистості, а моральне виховання слугує важливим складником виховного процесу.

Установлено, що моральне виховання учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табору – це процес формування моральної вихованості особистості учня; засвоєння нею моральних цінностей; вироблення моральних якостей, здатності орієнтуватися на ідеал, жити згідно з принципами, нормами й правилами моралі, коли моральні уявлення та переконання втілюються в реальних учинках і поведінці протягом життєдіяльності особистості в таборі.

3. Визначено критеріальну основу дослідження ефективності морального виховання в оздоровчому таборі – критерії моральної вихованості учнів (інтелектуальний, поведінковий, емоційно-вольовий, практичний) та критерій готовності педагога-організатора до їх морального виховання; їх показники й рівні прояву (високий, середній, низький).

4. Установлено, що дитячий оздоровчий табір має великий виховний потенціал, який сприяє зростанню морального потенціалу особистості, формуванню ціннісного ставлення до суспільства, природи, праці, мистецтва; забезпечує набуття соціально-громадського досвіду та організації змістовного дозвілля відповідно до розвитку, уподобань і стану здоров'я; задовольняє потребу у творчій самореалізації.

5. Теоретично обгрунтовано та розроблено педагогічні умови морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі: *підготовка педагога-організатора до морального виховання учнів в оздоровчому таборі*, що реалізовувалася в єдності науково-теоретичного, практичного та психологічного складників у межах проведення циклу лекцій, бесід, майстер-класів тренінгів, рольових ігор на моральну тематику; *розвиток первинних колективів як носія моральних традицій*, реалізація якої здійснювалася з урахуванням стадій розвитку тимчасового дитячого колективу в умовах оздоровчого табору (орієнтація, узгодження інтересів, довіра, самостійність, розставання) та застосування оптимальних змісту, форм і методів морального виховання учнів цієї вікової категорії; *створення виховного простору дитячого табору* на основі реалізації моделі морального виховання учнів, що містить цільовий, змістовний, технологічний, діагностичний, результативний компоненти.

6. Експериментально перевірено й підтверджено ефективність педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі за критеріями моральної вихованості учнів (інтелектуальним, поведінковим, емоційно-вольовим, практичним) та критерієм готовності організатора-педагога до морального виховання в оздоровчому таборі. Установлено зменшення кількості вихованців з низьким і середнім рівнем моральної вихованості на 11,9% і 3,5% відповідно та збільшення відсотка з високим рівнем моральної вихованості на 15,4%; зменшення відсотка педагогів-організаторів з низьким рівнем науково-теоретичної, практичної та психологічної готовності на 36,4% та збільшення на 26,4 і 11,1%, відповідно, із середнім і високим рівнем готовності.

Виконана робота не вичерпує всіх аспектів проблеми морального виховання особистості. До перспективних напрямів її подальшого розвитку можна віднести розробку змісту, форм, методів і технологій морального виховання дітей і молоді різних вікових категорій у навчальних, позашкільних закладах та соціальних інститутах різних типів і профілю.

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дослідження:

1. Кольцова О. С. Моральне виховання в історії педагогічної науки / О. С. Кольцова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного

виховання і спорту : зб. наук. пр. / відп. ред. Єрмаков С. С. – Х. : ХДАДМ (ХХП), 2008. – № 11. – С. 99–101.

2. Кольцова О. С. Вимоги до моральних якостей вчителів в оцінці відомих педагогів / О. С. Кольцова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / відп. ред. Єрмаков С. С. – Х. : ХДАДМ (ХХП), 2008. – № 12. – С. 62–64.

3. Кольцова О. С. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського в умовах реалізації завдань дитячого оздоровчого табору / О. С. Кольцова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / відп. ред. Барбіна Є. С. та ін. – Вип. 54. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. – С. 173–177.

4. Кольцова О. С. КВН як засіб соціалізації підлітків та розвитку їх творчої активності в умовах дитячого оздоровчого табору / О. С. Кольцова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / відп. ред. Єрмаков С. С. – Х. : ХДАДМ (ХХП), 2009. – № 10. – С. 87–90.

5. Кольцова О. С. Особливості ціннісних орієнтацій підлітків / О. С. Кольцова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / відп. ред. Барбіна Є. С. та ін. – Вип. 52. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. – С. 180–184.

6. Кольцова О. С. Деякі аспекти виховної роботи педагогів-організаторів в умовах оздоровчого табору / О. С. Кольцова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / відп. ред. Єрмаков С. С. – Х. : ХДАДМ (ХХП), 2009. – № 5. – С. 131–134.

7. Кольцова О. С. Особливості проведення спортивно-масової роботи в дитячому оздоровчому таборі / О. С. Кольцова // Наук. часоп. НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. / відп. ред. Арзютов Г. М. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 6. – С. 147–150.

8. Кольцова О. С. Виховання в дитячому оздоровчому таборі у колективній творчій діяльності / О. С. Кольцова // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / відп. ред. Барбіна Є. С. та ін. – Вип. 55. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. – С. 147–152.

9. Кольцова О. С. Врахування вікових особливостей вихованців в оздоровчому таборі / О. С. Кольцова // Проблеми сучасної валеології, фізичної культури та реабілітації : зб. наук. пр. / наук. ред. Ю. Ромаскевич та ін. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. – С. 87–90.

10. Кольцова О. С. Особливості технології складання програм дитячого оздоровчого табору / О. С. Кольцова // Актуальні проблеми юнацького спорту : зб. наук. пр. / наук. ред. Ю. Грабовський та ін. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. – С. 138–142.

11. Кольцова О. С. Особливості формування виховного простору дитячого оздоровчого табору / О. С. Кольцова // Актуальні проблеми юнацького спорту : зб. наук. пр. / наук. ред. Ю. Грабовський та ін. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. – С. 139–142.

12. Кольцова О. С. Роль самооценки в формуванні личности подростка / О. С. Кольцова // Проблеми сучасної валеології, фізичної культури та реабілітації :

зб. наук пр. / наук ред. І. Маляренко та ін. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. – С. 194–197.

13. Кольцова О. С. Модель морального виховання підлітків в умовах оздоровчого табору / О. С. Кольцова, Є. І. Безребельна // Актуальні проблеми юнацького спорту : зб. наук пр. / наук ред. Ю. Грабовський та ін. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. – С. 138–142.

14. Кольцова О. С. Развитие творческого потенциала личности посредством игры в КВН в условиях детского лагеря / О. С. Кольцова // Развитие творческого потенциала личности и общества : материалы междунар. науч.-практ. конф. / отв. ред. Казанцева Д. Б. и др. – Прага : Vedecko vydavatel'ské centrum „Sociosfera-CZ”, 2013. – С. 109–111.

15. Кольцова О. С. Моральне виховання особистості в оздоровчому таборі : метод. рек. / О. С. Кольцова. – Херсон : ФОП Савченко А. В., 2013. – 71 с.

Кольцова О. С. Моральне виховання учнів 6–8 класів в умовах оздоровчого табору. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – Луганськ, 2014.

Дисертацію присвячено науковому розв'язанню актуальної проблеми морального виховання учнів в умовах оздоровчого табору, спрямованого на формування морально вихованої особистості. Здійснено аналіз стану розробленості проблеми морального виховання учнів у дитячих оздоровчих таборах у науковій літературі. Розкрито сутність, зміст та особливості морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі: підготовка педагога-організатора до морального виховання учнів в оздоровчому таборі; розвиток первинного колективу як носія моральних традицій; створення виховного простору дитячого табору, спрямованого на моральне виховання учнів.

Експериментально впроваджено та перевірено ефективність педагогічних умов морального виховання учнів 6–8 класів в оздоровчому таборі за критеріями моральної вихованості учнів (інтелектуальний, поведінковий, емоційно-вольовий, практичний) та додатковим критерієм готовності педагога-організатора до морального виховання учнів.

Ключові слова: моральне виховання, дитячий оздоровчий табір, учні 6–8 класів, педагог-організатор, педагогічні умови морального виховання учнів, виховний простір табору.

Кольцова О. С. Моральное воспитание учащихся 6–8 классов в условиях оздоровительного лагеря. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Государственное учреждение „Луганский национальный педагогический университет имени Тараса

Шевченко". – Луганск, 2014.

Диссертация посвящена решению актуальной проблемы морального воспитания учащихся в условиях оздоровительного лагеря, направленного на формирование морально воспитанной личности.

В работе осуществлен анализ проблемы морального воспитания учащихся в детских оздоровительных лагерях в научной литературе; раскрыта сущность, содержание и особенности морального воспитания учеников 6–8 классов в оздоровительном лагере; определены критерии и уровни моральной воспитанности учащихся 6–8 классов в условиях оздоровительного лагеря (интеллектуальный, поведенческий, эмоционально-волевой, практический), а также дополнительный критерий готовности педагога-организатора к моральному воспитанию учеников; выявлен воспитательный потенциал оздоровительного лагеря как одного из самых эффективных социальных институтов морального воспитания учащихся.

В ходе теоретического исследования было установлено, что моральное воспитание учащихся 6–8 классов в условиях оздоровительного лагеря – это процесс освоения норм морали и нравственного поведения, уточнения нравственных ценностных ориентаций, реализации личностной позиции в соответствии с принципами и нормами морали, отражение их в поступках в течение жизнедеятельности воспитанника в лагере. Целью и результатом морального воспитания является морально воспитанная личность ученика, которая предполагает сформированность моральных убеждений, соответствие стандартам (эталонам) морального поведения в отношении к себе, людям, обществу, государству, искусству, природе, труду.

Теоретически обоснованы и разработаны педагогические условия нравственного воспитания учащихся 6–8 классов в оздоровительном лагере: 1) подготовка педагога-организатора к моральному воспитанию учащихся в оздоровительном лагере, 2) развитие первичных коллективов как носителя моральных традиций, 3) создание воспитательного пространства детского лагеря, направленного на моральное воспитание учащихся.

Экспериментальное внедрение первого педагогического условия осуществлялось во время постоянно действующего научно-методического семинара путем проведения цикла лекций и бесед, мастер-классов и ролевых игр на моральную тематику; способствовало формированию всех составляющих готовности педагогов-организаторов к моральному воспитанию учащихся – научно-теоретических знаний, практических умений и психологических качеств. Реализация второго педагогического условия морального воспитания учеников 6–8 классов проходила с учетом стадий развития временного детского коллектива в условиях оздоровительного лагеря (ориентация, согласование интересов, доверие, самостоятельность, расставание) и определения наиболее оптимальных содержания, форм и методов нравственного воспитания на каждой стадии.

Для внедрения третьего педагогического условия была обоснована и

реализована модель структурно-функционального типа, включающая целевой, содержательный, технологический, диагностический и результативный компоненты.

Анализ результатов экспериментального исследования подтвердил гипотезу о более высокой эффективности процесса нравственного воспитания учащихся 6–8 классов в условиях детского оздоровительного лагеря в случае реализации соответствующих педагогических условий.

Практическое значение исследования заключается в научно-методическом и информационном обеспечении педагогических условий морального воспитания учащихся. Материалы опытно-экспериментальной работы могут быть использованы в процессе изучения курсов „Методика воспитательной работы”, „Методика работы во внешкольных учреждениях” студентами высших педагогических учебных заведений и в системе последиplomного образования.

Ключевые слова: нравственное воспитание, детский оздоровительный лагерь, учащиеся 6–8 классов, педагог-организатор, педагогические условия морального воспитания учащихся, воспитательное пространство лагеря.

Koltsova O. S. Moral Education of Pupils of 6-8th Forms in Conditions of Recreation Camp. – Manuscript.

Thesis for the Candidate of Pedagogical Sciences Degree in speciality 13.00.07 – Theory and methodology of education. –State institution „Luhansk Taras Shevchenko National University”. – Luhansk, 2014.

The thesis is devoted to the scientific solution of an urgent problem related to moral education of pupils in the conditions of a recreation camp, which is aimed at the formation of a morally educated personality.

The level of the development of the problem of moral education of pupils in the conditions of recreation camps in the scientific literature has been analyzed. The essence, the content, and the peculiarities of moral education of pupils in the conditions of recreation camps have been revealed. The pedagogic conditions of moral education of pupils in the conditions of recreation camps have been theoretically substantiated, particularly, the preparation of the teacher-organizer for the moral education of pupils in a recreation camp; the development of the initial collective as a bearer of moral traditions; and the creation of the educational area of the recreation camp, aimed at the moral education of the pupils.

The effectiveness of the pedagogic conditions of moral education of pupils in the conditions of recreation camps have been introduced and experimentally verified with the help of the criteria of pupils' moral education (intellectual, behavioral, emotional and volitional, and practical), as well as using the criterion of the willingness of the teacher-organizer to pursue moral education of pupils.

Key words: moral education, children's recreation camp, pupils of 6-8th forms, teacher-organizer, pedagogic conditions of moral education of pupils, educational area of the camp.

Підписано до друку 17.01.2014. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк на дуплікаторі.
Ум.-друк. арк. 0,8. Тираж 100. Замовлення № 0114а-10.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.